

Gheorghe MOLDOVANU

POLITICĂ, PLANIFICARE ȘI AMENAJARE LINGVISTICĂ

Les organismes de décisions confrontés aux diverses questions de politiques linguistiques de même que tous ceux qui se proposent de traiter de ces questions se heurtent inévitablement à des problèmes de terminologie, à commencer par celui qui concerne les relations entre politique linguistique, planification linguistique et aménagement linguistique. Ces trois termes, pourtant reconnus comme ayant un sens très proche, peuvent de moins en moins être considérés comme tels, si l'on se réfère au contenu de différentes publications. La tendance qui prévaut actuellement consiste apparemment à utiliser le concept de politique linguistique comme hyperonyme par rapport aux deux autres. Quoi qu'il en soi, la littérature relativement abondante concernant la gestion des situations plurilingues montre à l'évidence la nécessité de faire une distinction utile entre les concepts sus-mentionnés. C'est bien ce que cet article se propose de faire.

Dacă pornim de la ideea „*dublei determinări*” (Guespin, Marcellesi, 1986), conform căreia orice societate umană este o societate lingvistică, iar orice activitate lingvistică este o activitate socială, devine clar că politica lingvistică este omniprezentă „pour englober tous les faits de langage où l'action de la société revêt la forme politique” (op. cit., p. 9). Această afirmație este cu atât mai actuală, cu cât, la începutul mileniului al III-lea, există numeroase motive care au readus în centrul atenției factorilor de decizie, cercetătorilor, societății

civile în ansamblu problematica legată de politica lingvistică. Printre ele se numără și emergența noilor state, migrațiunea, plurilingvismul majorității statelor din lume (inclusiv din Europa), problemele legate de minoritățile lingvistice, mondializarea, funcționarea instanțelor supranaționale etc. În consecință, volumul textelor produse și difuzate privind problematica în cauză crește simțitor.

Întrucât în literatura de specialitate nu există unanimitate în privința utilizării noțiunilor și termenilor de *politică lingvistică*, *planificare lingvistică* și *amenajare*¹ *lingvistică*, vom încerca să facem aici unele distincții utile între conceptele și termenii anunțați în titlu, evitând dezbaterile privind definițiile acestor concepte.

Termenul *planificare lingvistică* (*language planning*) a fost introdus în circuitul lingvistic de Einar Haugen cu ocazia prezentării activităților de standardizare lingvistică efectuate în Norvegia (Haugen, 1959). Echivalentul său francez *planification linguistique* se folosea cu același sens în acea perioadă: el desemna totalitatea măsurilor luate de stat în vederea standardizării și utilizării codului lingvistic.

Spre sfârșitul anilor '60, noțiunea de *planificare lingvistică* se lărgeste; ea se folosește din ce în ce mai frecvent pentru a descrie orice intervenție din exterior asupra limbilor în vederea reglementării problemelor de natură sociolingvistică (Rubin, Jernudd, 1971; Das Gupta, Jernudd, 1975; Fishman, 1977).

În evoluția ulterioară a noțiunii de *planificare lingvistică* se observă două tendințe, într-un anumit fel, opuse: pe de o parte, tendința de extindere a ariei sale de utilizare (a se confrunța cu sensul inițial de „standardizare a codului lingvistic”), pe de altă parte, tendința de a deveni mai concretă. Astfel, H. Kloss propune o tipologie a *planificării lingvistice* în funcție de aspectul limbii care constituie obiectul intervenției sociolingvistice. În acest scop, Kloss introduce

noțiunile de *planificare a corpusului limbii* (*corpus planning*) și *planificare a statutului limbii* (*status planning*). *Planificarea corpusului* afectează natura propriu-zisă a limbii, în timp ce *planificarea statutului* vizează statutul social al unei limbi în raport cu altele (Kloss, 1969, 81)².

Paralel cu aceasta, își croiește calea noțiunea de *politică lingvistică*. Ea apare aproximativ în aceeași perioadă sub denumirea de *language policy* în sociolingvistica engleză (Fishman, 1971), *politica linguistica* – în circuitul sociolingvistic din Spania (Ninyoles, 1975), *Sprach(en) politik* – în Germania (Glück, 1981), iar în literatura francofonă de specialitate se utilizează termenul *politique linguistique*.

Analiza comparativă a definițiilor noțiunilor de *politică lingvistică* și *planificare lingvistică* propuse de diferiți lingviști permite să constatăm existența unor relații de subordonare între ele. Astfel, în opinia lui J. Fishman, planificarea lingvistică nu este altceva decât aplicarea în practică a politicii lingvistice (Fishman, 1971). Definițiile propuse ceva mai târziu de autorii menționați *supra* nu se deosebesc practic cu nimic de această viziune.

După cum se vede, o dată cu extinderea sensului termenului *planificare lingvistică* și introducerea în circuitul lingvistic a termenului *politică lingvistică* apare necesitatea delimitării acestora. Dihotomia *politică lingvistică/planificare lingvistică* devine tot mai evidentă. Lingvistul francez P. E. Laporte, spre exemplu, asociază *politica lingvistică* unui cadru juridic, iar *planificarea lingvistică* totalității acțiunilor ce au drept scop precizarea și atribuirea unui anumit statut uneia sau mai multor limbi (Laporte, 1994). Pentru L. J. Calvet *politica lingvistică* este „l'intervention sur les langues et sur les relations entre les langues dans le cadre des Etats (...) mieux, un ensemble de choix conscients concernant les rapports entre langue(s) et vie sociale” (Calvet, 1996, 111), iar

planificarea lingvistică se definește ca „la mise en pratique concrète d'une politique linguistique, le passage à l'acte en quelque sorte” (ibidem).

Între timp, paralel cu *politica lingvistică* și *planificarea lingvistică* apar și alți termeni pentru denumirea acelorași fenomene. În sociolingvistica catalană, de exemplu, s-a recurs la termenul *normalizare* (*normalisation*) pentru a se insista asupra necesității revenirii la starea normală de utilizare a limbii catalane în diverse domenii ale vieții sociale. Termenul *normalizare* apare în special atunci când se compară așa-numitele situații de substituție/asimilare lingvistică (Aracil, 1982) și cele de diglosie (Ferguson, 1959).

În Canada (mai ales în Québec), termenul *language planning* este tradus inițial prin *planification linguistique*, însă la insistența lingvistului J.C. Corbeil, care a participat activ la redactarea textului **Cartei limbii franceze** (1977) și la elaborarea unui plan de acțiuni în domeniul planificării lingvistice, termenul *planification linguistique* este înlocuit în anii '70 cu termenul *amenajare lingvistică* (*aménagement linguistique*) (Corbeil, 1977; 1980).

În opinia lingviștilor canadieni, înlocuirea termenului *planification linguistique* cu termenul *aménagement linguistique* nu este deloc întâmplătoare. În primul rând, după cum consideră aceștia, conceptul *aménagement linguistique* nu face referință doar la intervenția planificată a statului și nu doar la intervenția din exterior. În al doilea rând, el are menirea să promoveze o viziune mai largă cu privire la *planificarea lingvistică* decât viziunea existentă. Conform opiniei lor, orice acțiune de *planificare lingvistică* se înscrie în cadrul concurenței forțelor sociale care modifică obiectivele membrilor unei comunități și condiționează în cele din urmă reușita intervenției sociolingvistice (Loubier, 2003).

Avantajul acestei concepții constă în conștientizarea și

promovarea ideii că *planificarea lingvistică* nu se reduce doar la intervenția sociolingvistică conștientă și voluntară a anumitor actori sociali, dar că ea include și componenta sociolingvistică de autoreglare care rezultă din practica socială (instituțională și individuală). În această ordine de idei, C. Loubier propune următoarea definiție a noțiunii de *amenajare lingvistică*: „l'aménagement linguistique... peut couvrir l'ensemble de ces composantes: organisation des situations sociolinguistiques qui résulte de l'autorégulation et de la régulation externe de l'usage des langues au sein d'un espace social donné” (ibidem, p. 4)

Deși concepția lingviștilor din Québec este tentantă, ea creează confuzie în terminologia sociolingvistică. Astfel, dacă inițial termenii *planificare lingvistică* și *amenajare lingvistică* erau sinonime, începând cu anii '70 termenul *amenajare lingvistică* a cunoscut o extensiune de sens atât de importantă, încât a început să acopere întreg domeniul de acțiuni asupra limbilor³.

Pentru a ieși din acest impas, s-ar putea recurge la următoarea soluție: să se păstreze termenul de *amenajare lingvistică*, atribuindu-i-se un sens mai îngust decât sensul lui inițial (acel de sinonim al termenului *planificare lingvistică*). În accepțiunea sa nouă, el ar putea fi utilizat pentru a desemna orice intervenție asupra corpusului limbii în sensul conferit acestuia din urmă de Kloss (standardizare, normalizare, îmbogățire lexicală, terminologie etc.).

Menționăm, în fine, că unii sociolingviști francezi (mai ales de la Universitatea din Rouen) utilizează în locul termenilor *amenajare lingvistică*, *planificare lingvistică* și chiar *politică lingvistică* termenul generic *glotopolitică*, pe care îl definesc ca „toute action de gestion de l'interaction langagière où intervient la société” (**Problèmes de glotopolitique**, 1985). În această accepțiune termenul *glotopolitică* este mai degrabă si-

nonim cu termenul *politică lingvistică*.

Așadar, dintre noțiunile de *politică lingvistică*, *planificare lingvistică* și *amenajare lingvistică* cea mai largă este noțiunea de *politică lingvistică*, deși ea a apărut ceva mai târziu decât conceptul de *planificare lingvistică*. *Politică lingvistică* constă în luarea deciziilor majore în vederea orientării și reglementării utilizării în comunicarea pe teritoriul unui stat (nivel național) sau în comunicarea între diferite state (nivel supranațional) a uneia sau mai multor limbi. *Planificarea lingvistică* constă în determinarea cu precizie a modalităților și termenelor de realizare a obiectivelor stabilite de *politică lingvistică* în funcție de realitățile concrete și resursele economice și umane disponibile.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. ARACIL, Lluís V. *Papers de sociolinguística*, Barcelone, La Magrana, 1982.
2. CALVET, L. J. *La sociolinguistique*, Paris, PUF, 1996.
3. CHAUDENSON, R. *Politique et aménagement linguistiques. Des concepts revisités à la lumière de quelques expériences*. In: *Les politiques linguistiques, Mythes et réalités*, Montréal, AUPÉLF/UREF, 1996, p. 115-126.
4. CORBEIL, J.C. *Pincipes sociolinguistiques et linguistiques de la Charte de la langue française*, Moncton, 1977.
5. CORBEIL, J.C. *L'aménagement linguistique du Québec*, Montréal: Guerin, 1980.
6. DAOUST, D., MAURIS, J. *L'aménagement linguistique*. In: Maurais, J. (ed.), *Politique et aménagement linguistique*, Paris: Le Robert and Québec: Conseil de la langue française, 1987, p. 5-46.
7. DAS GUPTA, J. JERNUDD, B. H. JERNUDD. *Towards a Theory of Language Planning*. In: *Can Language Be Planned?, Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*, Honolulu, University Press of Hawaii, 1975, p. 195-215.
7. FERGUSON, Ch. *Diglossia*. In: *Word*, vol. 15, 1959, p.325-340.

8. FISHMAN, J. A. *Selected Dimensions of Language Planning: a Comparative analysis*. In: *Language Planning Process*, The Hague, Mouton, 1977, p. 194-214.

9. FISHMAN, J. A. *Sociolinguistique*, Bruxelles, Labor/Paris: Nathan, 1971.

10. GLÜCK, H. *Sprachtheorie und Sprach(en)politik*, OBST, 1981, 18.

11. GUESPIN, L., MARCELLESI, J. B. *Pour la glottopolitique*. In: *Langages*, 83, Paris: Larousse, 1986, p. 5-34.

12. HAUGEN, E. *Planning in Modern Norway*. In: *Anthropological Linguistics*, vol. 1, nr. 3, 1959.

13. LOUBIER, C. *L'aménagement linguistique*, Québec, Office de la langue française, 2003.

14. LAPORTE, P. E. *Les mots-clés du discours politique en aménagement linguistique au Québec et au Canada*. In: Truchot, Cl. (ed.), *Le plurilinguisme européen. Théories et pratiques en politique linguistique*, Paris, Champion, Collection Politique linguistique, 2, 1994, p. 97-114.

15. NINYOLES, R. *Estructura social y política lingüística*, Valencia, 1975.

16. PROBLÈMES DE GLOTTOPOLITIQUE, *Actes du Symposium international*, 20-23 septembre 1984, Rouen, sous la direction de A. Winther,

Rouen: Publication de l'Université de Rouen, 1985.

17. RUBIN, J., B. H. JERNUDD. *Can Language Be Planned?, Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*, Honolulu: University Press of Hawaii, 1971.

NOTE

¹ Termenul *amenajare lingvistică* este o traducere a termenului *aménagement linguistique* (traducerea ne aparține). El ar putea fi înlocuit, în caz de necesitate, cu un termen mai exact.

² Aici îl cităm pe H. Kloss după Daoust, Maurais, 1987.

³ După cum menționează R. Chaudenson, „Le mot *aménagement* a une évidente connotation réformiste. Toutefois, dans mon esprit, cet aménagement ne pouvait que s'inscrire dans une politique que je définissais par ailleurs. C'est pourquoi il ne me paraît pas raisonnable, comme le souhaiteraient certains, de voir le mot *aménagement linguistique* recouvrir tout le champ des actions sur les langues et les situations, de leur définition à leur réalisation, tout simplement parce qu'on a peur d'user de termes comme *politique* ou *planification*” (Chaudenson, 1996, 116).